

รายงานการวิจัย

การพัฒนาศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน
ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จำเนียร ชุณหโสภาค และคณะ

ทุนสนับสนุนการวิจัยจากงบประมาณแผ่นดิน
มหาวิทยาลัยราชภัฏรำไพพรรณี ประจำปี 2551

บทคัดย่อ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพด้านความรู้และการนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ของประชาชน และเพื่อเสริมสร้างศักยภาพด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยออกแบบการวิจัยเป็น 3 ระยะ ระยะที่หนึ่ง การสำรวจสภาพและศักยภาพชุมชน ระยะที่สอง การพัฒนารูปแบบและเสริมสร้างศักยภาพผู้นำชุมชนในการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระยะที่สาม การติดตามและประเมินผลในชุมชน การคัดเลือกพื้นที่ ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) สุ่มได้ตัวอย่างชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันจำนวน 3 ชุมชน คือ (1) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (2) ชุมชนบ้านโนน ตำบลโพนคือ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ และ (3) ชุมชนบ้านกระทอน ตำบลมะเร็ง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา หน่วยตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มี 2 ระดับคือ ระดับชุมชน และระดับบุคคล ซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 86 คน และประชาชนที่เป็นตัวแทนครัวเรือน จำนวน 250 คน

ผลการศึกษา พบว่าศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำชุมชน มีการเปลี่ยนแปลงดีขึ้นจากการเสริมสร้างศักยภาพด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับความต้องการของคนในชุมชน ซึ่งคณะผู้วิจัยทำการทดสอบโดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณทดสอบทางสถิติ พบว่าเป็นไปตามสมมติฐานการวิจัยทั้ง 4 ข้อ คือ (1) ประชาชนในชุมชนซึ่งมีระดับการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกัน มีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 (2) ประชาชนในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันมีระดับความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกัน กล่าวคือชุมชนที่มีการพัฒนาระดับดี จะมีระดับความรู้สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางและชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้ และชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางจะมีระดับความรู้สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้ (3) ประชาชนในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน มีการรับรู้เกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน และปัจจัยเอื้อ ในการพัฒนาชุมชนตนเองแตกต่างกัน กล่าวคือ ชุมชนที่มีการพัฒนาระดับดี จะมีการรับรู้ สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางและชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้ และชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางจะมีการรับรู้ สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้ ทั้งนี้ มีเพียงประเด็นการรับรู้เกี่ยวกับอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนของตนเองที่พบว่า ชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้จะมีการรับรู้สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลาง และชุมชนที่มีการพัฒนาระดับดี และ (4) การอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียง

มีประสิทธิผลทำให้ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมอบรมมีความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า ผู้นำชุมชนและประชาชนที่เป็นตัวแทนครัวเรือนในชุมชนทั้ง 3 แห่ง ต่างก็สะท้อนมุมมองในเชิงบวกและตอบรับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง และความแตกต่างในระดับการพัฒนาระหว่างชุมชนไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจะเป็ นอุปสรรคต่อกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำชุมชนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้

ดังนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายและมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน รวมทั้งหน่วยงานที่ส่งเสริมสนับสนุนการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาชุมชน ควรมีการประสานความร่วมมือระหว่างกันเพื่อกำหนดนโยบายระดับชาติที่ชัดเจนในการนำรูปแบบจากงานวิจัยนี้ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและนำองค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ปฏิบัติจริงทั้งในชุมชนที่มีสภาพการพัฒนาอยู่ในระดับดี ระดับปานกลาง และระดับพอใช้ ซึ่งพบว่าได้ผลดี โดยผู้นำชุมชนที่ได้เข้าอบรมตามหลักสูตรและกิจกรรมการเรียนรู้จากรูปแบบการพัฒนาในการศึกษาครั้งนี้มีความเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความคิดและการปฏิบัติ หลักสูตรนี้จึงอาจเป็นทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในกรณีที่มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา ความพร้อมของผู้นำชุมชน และงบประมาณในการดำเนินการ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้ศูนย์ฝึกอบรมมีการจัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งแนวคิดและการปฏิบัติจริง และสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายผู้นำชุมชนที่ผ่านการฝึกอบรมแล้วอย่างต่อเนื่อง

ABSTRACT

In this investigation, the researcher has been concerned with developing the knowledgebase of community leaders in northeastern Thailand in regard to the philosophy of sufficiency economy. Additionally, the researcher has been concerned to develop methods whereby this philosophy can be extrapolated to the end of meeting the needs of the general public at the community level.

The program of research required participatory action on the part of the researcher. In carrying out the project, the researcher divided the program into three interlocking phases. In the first phase, a survey of community conditions and potentialities in relevant respects was conducted. In the second phase, it was determined how a pattern of action could be developed such that community leaders could learn how to carry out community service projects which would be congruent with the philosophy of sufficiency economy. The third phase involved a follow-up inquiry and an evaluation of what has been accomplished in the communities participating in the project.

Using the multi-stage sampling method, the researcher selected three communities at different levels of development. These communities were (1) the Baan Kok Mueang Community, Chorake Male subdistrict, Prakhon Chai district, Buri Ram province; (2) the Baan Non Community, Pon Khor subdistrict, Mueang district, Si Sa Ket province; and (3) the Baan Krathon Community, Mareng subdistrict, Mueang district, Nakhon Ratchasima province. The sample units used in the course of investigation were at two levels: the community level and the individual level. Accordingly, the researcher selected 86 community leaders and 250 householders as representative subjects of inquiry.

Findings are as follows:

Indications are that the community leaders under investigation have had their understanding of the philosophy of sufficiency economy enhanced by reference to the needs of members of their communities through the use of various learning activities.

Testing the data collected in this connection by means of the application of statistical methods, the researcher was able to determine that findings were congruent with the research hypotheses framed for this investigation in four respects as follows:

(1) It was determined that at a statistically significant level of 0.05 there was a correlation between the degree to which communities were developed and the degree to which the communities could put into practice the philosophy of sufficiency economy.

(2) It was also ascertained that those communities which differed in level of development concomitantly differed in knowledge of the philosophy of sufficiency economy. Accordingly, those communities having a good developmental level exhibited higher levels of knowledge regarding the philosophy of sufficiency economy than those communities whose level of development were moderate or fair.

(3) Rank-and-file members of these communities exhibited differences in awareness regarding community strengths and weaknesses, as well as of various supporting factors pertinent to the development of their own communities. In other words, the members of the community exhibiting a good level of development had a higher level of awareness than the members of a community displaying moderate and fair levels of development. Moreover, the members of the community at a moderate level of development had higher levels of awareness than those of the community at a fair level of development. In regard to awareness of obstacles to community development, it was found that members of the community at the fair level of development exhibited a higher level of awareness than the communities at moderate and good levels of developments.

(4) The researcher determined that the training program regarding the knowledge of sufficiency economy was effective in increasing the knowledgebase of community leaders at a statistically significant level of .01.

Using qualitative methods of analysis, the researcher additionally found that both community leaders and householders in the three communities held positive attitudes and were responsive to the principles of the philosophy of sufficiency economy. Differences in the levels of development of the communities under investigation were not correlated with obstacles to promoting knowledge of the philosophy of the sufficiency economy on the part of community leaders in accordance with the scheme developed by the researcher.

Therefore, agencies concerned with developing policies and measures designed to solve the problem of poverty in addition to those agencies engaged in supporting the use of the concept of sufficiency economy in the development of communities should cooperate in constructing a distinctive national policy on the basis of the framework provided by this research endeavor.

This is because the researcher was able to determine that the community leaders participating in the training in the program and in attendant learning activities have adopted new ideas and practices. It is further indicated that the curriculum developed by the researcher can provide an alternative means of fully developing the potential of community leaders even in face of time constraints, lack of readiness, and budget limitations.

In addition, training centers should be supported by the authorities to the end of promoting programs earmarked to develop the potential of community leaders both conceptually and practically. Such training centers would be devoted to the task of developing a fully-fledged network of trained community leaders on a continuous basis.

บทสรุปสำหรับผู้บริหาร

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำชุมชน ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาศักยภาพชุมชนและเสริมสร้างศักยภาพ ผู้นำชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือด้วยกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยออกแบบการวิจัยเป็น 3 ระยะ ระยะที่หนึ่ง การสำรวจสภาพและศักยภาพชุมชน ระยะที่สอง การพัฒนารูปแบบและเสริมสร้างศักยภาพผู้นำชุมชนในการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระยะที่สาม การติดตามและประเมินผลในชุมชน การคัดเลือกพื้นที่ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) สุ่มได้ตัวอย่างชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกันจำนวน 3 ชุมชน คือ (1) ชุมชนบ้านโคกเมือง ตำบลจรเข้มาก อำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์ (2) ชุมชนบ้านโนน ตำบลโพนคือ อำเภอเมือง จังหวัดศรีสะเกษ และ (3) ชุมชนบ้านกระทอน ตำบลมะเร็ง อำเภอเมือง จังหวัดนครราชสีมา หน่วยตัวอย่างในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มี 2 ระดับคือ ระดับชุมชน และระดับบุคคล ซึ่งได้แก่ กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน 86 คน และประชาชนที่เป็นตัวแทนครัวเรือน จำนวน 250 คน

สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

จากการดำเนินกิจกรรมตามกระบวนการวิจัย 3 ระยะ ระยะที่หนึ่ง การสำรวจสภาพและศักยภาพชุมชน ได้แก่ (1) การคัดเลือกพื้นที่ในการศึกษา (2) การสำรวจสภาพชุมชนและศักยภาพของผู้นำชุมชน ระยะที่สอง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างศักยภาพผู้นำชุมชนในการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ได้แก่ (1) กำหนดรูปแบบและการจัดกิจกรรมตามรูปแบบ (2) การศึกษาเปรียบเทียบศักยภาพด้านความรู้ของผู้นำชุมชน (3) การศึกษาเปรียบเทียบผลการพัฒนา ระหว่างชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน และระยะที่สาม การติดตามและประเมินผลชุมชน ได้แก่ (1) การติดตามการจัดทำแผนการดำเนินงานด้วยแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียง (2) การนำเสนอผลการพัฒนา: เวทีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และ (3) การถอดบทเรียนของคณะผู้วิจัย

การศึกษาค้นคว้า พบว่า รูปแบบการพัฒนาศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียงให้กับผู้นำชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในด้านต่าง ๆ ซึ่งคณะผู้วิจัยทำการทดสอบโดยใช้ข้อมูลเชิงปริมาณทดสอบทางสถิติตามสมมติฐานการวิจัย สรุปผลตามสมมติฐานการวิจัยได้ดังนี้

(1) การอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของชุมชน (บ้านโคกเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, บ้านโนน จังหวัดศรีสะเกษ และบ้านกระทอน จังหวัดนครราชสีมา) ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีประสิทธิผลทำให้ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมอบรมมีความรู้ด้านเศรษฐกิจพอเพียงเพิ่มมากขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

(2) ประชาชนในชุมชนภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (บ้านโคกเมือง จังหวัดบุรีรัมย์, บ้านโนน จังหวัดศรีสะเกษ และบ้านกระทอน จังหวัดนครราชสีมา) ซึ่งมีระดับการพัฒนาตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกัน มีการน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในระดับที่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

(3) ประชาชนในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน จะมีระดับความรู้เกี่ยวกับปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงแตกต่างกันด้วย กล่าวคือ ชุมชนที่มีการพัฒนาระดับดี จะมีระดับความรู้สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางและชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้ ส่วนชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางจะมีระดับความรู้สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้

(4) ประชาชนในชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน มีการรับรู้เกี่ยวกับจุดแข็ง จุดอ่อน และปัจจัยเอื้อ ในการพัฒนาชุมชนตนเองแตกต่างกัน กล่าวคือ ชุมชนที่มีการพัฒนาระดับดี จะมีการรับรู้ฯ สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางและชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้ ส่วนชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางจะมีการรับรู้ฯ สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้

ทั้งนี้ มีเพียงประเด็นการรับรู้เกี่ยวกับอุปสรรคในการพัฒนาชุมชนของตนเอง ที่พบว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับพอใช้ จะมีการรับรู้ฯ สูงกว่าชุมชนที่มีการพัฒนาระดับปานกลางและชุมชนที่มีการพัฒนาระดับดี

นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ พบว่า (1) ผู้นำชุมชนและประชาชนที่เป็นตัวแทนครัวเรือนในชุมชนทั้ง 3 แห่ง ต่างก็สะท้อนมุมมองในเชิงบวกและตอบรับแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีความเชื่อมั่นว่าหากคนในหมู่บ้านนำแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน จะทำให้สามารถแก้ปัญหาความยากจน และปัญหาต่าง ๆ ได้ (2) ความแตกต่างในระดับการพัฒนาระหว่างชุมชนไม่ได้แสดงให้เห็นว่าจะเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการเสริมสร้างศักยภาพด้านความรู้เศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำชุมชนตามรูปแบบที่พัฒนาขึ้นจากการศึกษาวิจัยครั้งนี้ เนื่องจากพบว่า ผู้นำชุมชนทั้ง 3 ชุมชน มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในเรื่องจุดแข็ง จุดอ่อน ปัจจัยเอื้อ และอุปสรรคในการพัฒนาของแต่ละชุมชน และมีความเปลี่ยนแปลงในศักยภาพด้านความรู้ในทางที่ดีขึ้นอย่างชัดเจนจากการประเมินในช่วงก่อนการอบรม หลังการอบรม และการติดตามการนำไปปฏิบัติจริงในชุมชน (3) การใช้วิธีดำเนินการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research: PAR) ในการศึกษาครั้งนี้ มีการเปิดโอกาสให้ผู้นำชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความต้องการในการพัฒนา การกำหนดรูปแบบกิจกรรม การคัดเลือกผู้นำชุมชนที่จะเข้าร่วมการฝึกอบรม การคัดเลือกสถานที่จัดฝึกอบรม และการร่วมเสนอผลการดำเนินงาน ซึ่งทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสบการณ์ระหว่างกัน ได้ค่อนข้างมาก (4) ชุมชนที่ทำการศึกษาทั้งสามแห่งพบว่า มีการนำตัวชี้วัด 6 คูณ 2 ของกรมพัฒนาชุมชน มาใช้เป็นแนวทางการดำเนินงาน หรือการกำหนดในแผนชุมชนน้อยมาก ทำให้ขาดการพัฒนาและยังไม่มีแนวทางที่ชัดเจนหรือมีการดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการกำหนดนโยบายและมาตรการเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนรวมทั้ง หน่วยงานที่ส่งเสริมสนับสนุนการนำแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาชุมชนควรมีการประสานความร่วมมือระหว่างกันเพื่อกำหนดนโยบายระดับชาติที่ชัดเจนในการนำรูปแบบจากงานวิจัยนี้ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนและนำองค์ความรู้เศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ปฏิบัติจริงในชุมชนทั้งที่มีสภาพการพัฒนาอยู่ในระดับดี ระดับปานกลาง และระดับพอใช้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และพบว่าได้ผลดีโดยผู้นำชุมชนที่ผ่านการอบรมจากรูปแบบการพัฒนาดังกล่าวเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความคิดและการปฏิบัติ

2. การจะทำให้หน่วยงานระดับปฏิบัติการในทุกภาคส่วนทั้งภาครัฐและภาคเอกชน ตลอดทั้งประชาชนทั่วไปเกิดความศรัทธาและมีความมั่นใจต่อการนำรูปแบบการพัฒนาไปใช้ หน่วยงานระดับนโยบายที่เกี่ยวข้องจำเป็นจะต้องเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ตัวอย่างการปฏิบัติจริงของผู้นำชุมชน โดยให้มีความหลากหลายของอุปสรรคและข้อจำกัดทั้งในเรื่องน้ำและสภาพดินในพื้นที่ต่าง ๆ เพื่อให้เห็นว่าแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงเพียงสามารถใช้ได้กับชุมชนทุกพื้นที่

3. ควรมีนโยบายสนับสนุนให้ศูนย์ฝึกอบรมจัดหลักสูตรที่มุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดและการปฏิบัติจริง โดยนำรูปแบบกระบวนการฝึกอบรมจากการวิจัยไปเป็นแนวทาง และมอบภารกิจให้หน่วยงานในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องมีการติดตามและสนับสนุนอย่างต่อเนื่องด้วย เพื่อกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งความคิดและการปฏิบัติอย่างสมบูรณ์

4. ควรมีการจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการเศรษฐกิจพอเพียงทั้งในส่วนกลางและระดับจังหวัดเพื่อทำหน้าที่บูรณาการแผนงานและเป้าหมายการดำเนินงานให้มีทิศทางที่สอดคล้องและเกิดผลการปฏิบัติงานที่เป็นรูปธรรม โดยมีการจัดทำฐานข้อมูล จัดระบบการสนับสนุนทางวิชาการและการติดตามประเมินผลให้ต่อเนื่องและทันสมัย

ข้อเสนอแนะจากผลการวิจัย

1. จากผลการศึกษาพบว่า การประเมินระดับความรู้ของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับความรู้ความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงมีความแตกต่างกันในแต่ละชุมชน ดังนั้น จึงควรพัฒนาหลักสูตรการจัดอบรมให้มีความหลากหลาย ทั้งในเรื่องระยะเวลาที่ใช้ในการอบรม วิทยากร สถานที่ศึกษา และเหมาะสมตามศักยภาพของผู้เข้ารับการอบรมหรือกลุ่มวัย เนื่องจากการนำไปสู่การปฏิบัติจริง จำเป็นจะต้องขับเคลื่อนไปพร้อมกันในทุกระดับของสังคม ทั้งนี้โดยจัดให้มีการประเมินศักยภาพผู้เข้าอบรมก่อนเข้ารับการอบรม จัดกิจกรรมและเนื้อหาที่สอดคล้องตามระดับผู้เข้าอบรมจะทำให้การเรียนรู้เกิดขึ้นอย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

2. กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาค้างนี้ซึ่งเป็นผู้นำชุมชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่างยอมรับว่า การเข้าร่วมกิจกรรมในโครงการศึกษาค้างนี้ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น ได้มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ซึ่งกันและกัน และบางส่วนถือว่าเป็นจุดเปลี่ยนของชีวิต ดังนั้น ประสพการณ์จากรูปแบบกิจกรรมที่จัดขึ้นจำนวน 3 วัน ถือว่าประสบความสำเร็จในการทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในตัวผู้นำชุมชนทั้งสามชุมชนในระดับหนึ่ง หลักสูตรนี้จึงอาจเป็นทางเลือกหนึ่งของการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชนในกรณีที่มีข้อจำกัดเรื่องระยะเวลา ความพร้อมของผู้นำชุมชน และงบประมาณในการดำเนินการ

3. การศึกษาวิจัยในค้างนี้ มุ่งเน้นและให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในทุกขั้นตอนตั้งแต่การคัดเลือกผู้นำชุมชน การแสดงความคิดเห็นในการจัดกิจกรรม การตัดสินใจในกำหนดแนวทางในการพัฒนาชุมชน และความร่วมมือร่วมใจในการปฏิบัติให้เป็นตัวอย่างที่ดีในชุมชน กล่าวได้ว่า การพัฒนาผู้นำชุมชน ในลักษณะกลุ่มการเรียนรู้และจัดโอกาสการแลกเปลี่ยนจะช่วยทำให้เกิดพลังในการผลักดันการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนและสังคมขึ้นได้ โดยเฉพาะการที่ผู้นำชุมชนต่างปฏิบัติตนเป็นแบบอย่างที่ดีของกันและกันตามแนวทางปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

4. การประเมินจุดแข็งของชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน พบว่าชุมชนระดับดีมีจุดแข็งมากกว่าชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่ำกว่า การประเมินศักยภาพชุมชนโดยให้ชุมชนประเมินตนเองในลักษณะนี้ ทำให้ผู้นำชุมชนเกิดการเรียนรู้ข้อเด่นและข้อด้อยของชุมชนเป็นการประเมินศักยภาพของชุมชนตนเอง ขณะเดียวกันยังได้มีโอกาสในการเรียนรู้ข้อจำกัดของชุมชนอื่น ๆ เพื่อนำมาใช้ในการปรับปรุงและพัฒนาชุมชนตนเองต่อไป หรือเป็นการกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนนำจุดแข็งเหล่านั้นไปใช้ในการพัฒนาเชิงกลยุทธ์เพื่อให้แผนงานหรือโครงการในชุมชนประสบความสำเร็จอย่างเป็นรูปธรรมมากยิ่งขึ้น

5. การประเมินการรับรู้ของผู้นำชุมชนเกี่ยวกับอุปสรรคในการพัฒนาของชุมชนที่มีระดับการพัฒนาแตกต่างกัน พบว่าชุมชนระดับดีแสดงข้อจำกัดน้อยกว่าชุมชนที่มีระดับการพัฒนาต่ำกว่า ดังนั้น ผู้ที่นำรูปแบบการจัดกิจกรรมนี้ไปใช้ ควรกระตุ้นให้ผู้นำชุมชนเรียนรู้ต่อการรับรู้อุปสรรคของการพัฒนาชุมชนระหว่างกัน และกระตุ้นให้ร่วมแสดงความคิดเห็นหรือเสนอทางเลือกในการขจัดปัญหาอุปสรรคเหล่านั้นด้วยวิธีคิดและวิธีการที่หลากหลาย

6. ควรสนับสนุนกิจกรรมของเครือข่ายผู้นำชุมชนที่ผ่านการฝึกอบรมแล้วอย่างต่อเนื่อง เพื่อส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประสพการณ์ระหว่างกันเป็นระยะ อาทิ การจัดเวทีแลกเปลี่ยนระหว่างผู้นำชุมชน การเชิญเป็นวิทยากร การเผยแพร่ผลงานในโอกาสต่าง ๆ รวมทั้ง การสร้างให้เกิดความภาคภูมิในการอุทิศตนเพื่อการพัฒนาชุมชนและสังคม

7. ควรใช้พื้นที่นำร่องทั้งสามชุมชนที่มีการพัฒนาศักยภาพขั้นต้นแล้ว โดยมีการติดตามอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้ด้วยตนเอง และเป็นต้นแบบให้กับชุมชนอื่น ๆ รวมทั้ง รมัควางในเรื่องการสนับสนุนที่เหมาะสม ไม่เกินความพอดีและไม่ขาดช่วงในการพัฒนารวมทั้ง มีการกระตุ้น ฟื้นฟู หรือเพิ่มพูนศักยภาพของผู้นำชุมชนเป็นระยะ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบระหว่างชุมชนที่มีระดับการพัฒนาที่แตกต่างกันคือมีทั้งชุมชนที่มีสภาพการพัฒนาอยู่ในระดับดี ระดับปานกลาง และระดับพอใช้ในภูมิภาคอื่นของประเทศ เพื่อศึกษาเปรียบเทียบผลกับการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ทั้งนี้ ควรมีการควบคุมตัวแปรที่เกี่ยวข้องในการพัฒนาเพื่อให้สามารถเปรียบเทียบผลที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น อาทิ ปัจจัยด้านผู้นำ เงินทุนชุมชน ภูมิปัญญาในชุมชน และการสนับสนุนจากหน่วยงานหรือการเอาใจใส่เป็นพิเศษจากนักพัฒนาชุมชน ซึ่งจะทำได้องค์ความรู้ที่ช่วยยืนยันผลอันจะนำไปสู่การสร้างเชื่อมั่นต่อปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในกลุ่มประชาชนทั่วไป

2. การศึกษาศักยภาพของผู้นำชุมชนในครั้งนี้ มุ่งเน้นเฉพาะด้านความรู้เป็นหลัก ซึ่งอาจไม่ครอบคลุมศักยภาพในด้านอื่นๆ เช่น ศักยภาพด้านทักษะในการจัดการอุปสรรคและข้อจำกัด ภาวะผู้นำการเปลี่ยนแปลงในชุมชน การสร้างพลังการมีส่วนร่วมในชุมชน ศักยภาพในการประสานงานแบบเครือข่าย เป็นต้น

3. ควรมีการศึกษาติดตามการปฏิบัติตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของผู้นำชุมชนและประชาชนที่ผ่านการฝึกอบรมในหลักสูตรต่าง ๆ เพื่อศึกษาปัจจัยที่ช่วยส่งเสริมการนำแนวคิดสู่การปฏิบัติจริง และปัจจัยที่บั่นทอนกำลังใจในการปฏิบัติสำหรับนำมาใช้ในการปรับปรุงแนวทาง การพัฒนาในอนาคต

4. ควรศึกษาบทบาทการมีส่วนร่วมของหน่วยงานระดับท้องถิ่นในสังกัดกระทรวงหลัก ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชุมชนว่ามีส่วนร่วมในระดับใด ควรส่งเสริมอย่างไร หรือมีปัญหาอุปสรรคอย่างไรในการบูรณาการแผนงาน/โครงการ และกิจกรรม เพื่อให้เกิดพลังในการพัฒนามากยิ่งขึ้น

5. ควรมีการศึกษารายกรณี (case study) ในลักษณะการศึกษาเชิงลึกที่มุ่งสร้างองค์ความรู้ที่ชัดเจนเกี่ยวกับตัวแบบหรือตัวอย่างการพัฒนาที่หลากหลาย สำหรับการพัฒนานำร่องและใช้เป็นต้นแบบของการพัฒนาในระยะก้าวหน้าขั้นต่อไป